

Szabó László

Musza Dagh, Kilikia, Kappadókia

Második rész:

A kedvező földrajzi helyzet következtében fellendült a kelet-nyugati közvetítő kereskedelem. Ajasz (ma Yumurtalik) kikötőjének forgalma Alexandriáéval vetekedett. A velenceiek, genovaiak, pisaiak kereskedelmi kolóniákat létesítettek az országban. II. Levon engedélyt adott ezeknek a kereskedőknek, hogy saját piacaik, templomaik, bíróságaik legyenek. A királyság jövedelmének jelentős részét adta az Ajaszban beszedett adó. A genovai archívumokban fellelt dokumentumok bizonyítják, hogy kiterjedt kereskedelem folyt Kilikián keresztül a Közel-Kelet országaival, Perzsiával, Indiával, de még Kínával is. Elsősorban fűszereket, bőrt, gyapjút, textiliákat, drágaköveket, fémeket importáltak és exportáltak. Magában Kilikiában is állítottak elő luxus és mindennapi szükségletre árucikkeket, amelyeket szintén Ajaszon át szállítottak külföldre. Érdeemes megemlíteni, hogy 1271-ben Marco Polo innen indult kínai útjára.

A kereskedelem mellett a tudomány, a kultúra is virágzott. Számos kolostorban, így a katolikosz székhelyén, Hromklában, Skévranban, Garmírban (Vörös kolostor) magas szinten oktatták a teológiát, filozófiát, retorikát, orvostudományokat és a matematikát. Új nevek jelentek meg az örmény irodalomban, mint például Nerszesz Shnorhali, aki kitűnő saraganokat - szent énekeket - írt és kiváló teológus volt. Elnyerte a katolikoszi méltóságot, és halála után szentté avatták. Nerszesz Lambronaci nyelvészként és teológusként vált ismertté. Iskolát szervezett és művészeteket oktatott a skévrai kolostorban. Később Tarsusz érseke lett. II. Levon őt küldte követként a közeledő Barbarossza Frigyes elé. Meg kell említeni még a híres történetírót Edesszai Mátyást is.

Ez az időszak a vallásos miniatúrafestészet kora. A kódexeket Hromklában másolták, és illusztrálták. Itt dolgozott Kirakosz és Hovhannesz mester, majd tanítványuk, Torosz Roszlin, aki a legkiemelkedőbb volt ebben a műfajban. Rendkívül sokat fordítottak elsősorban görögből. Sok ókori mű csak örmény fordításban maradt meg.

II. Levon idején várak, templomok épültek. A keresztések sokat tanultak az örmény várépítőktől, amit azután Európában hasznosítottak. Sok erődítmény, ha romosan is, de máig fennmaradt. Így Szisz, Mamisztra, Baghras, Levonkla, Lambron, Szig (Softa), Anamur, Anavarza, Korikosz, Hadzsin, Vahka és Hromkla.

A IV. kereszties háború idején (1202-1204) János katolikosz házasságtöréssel vádolta meg Ausztriai Izabelt, II. Levon feleségét, Rita lányuk anyját. A király hitelt adott a vádnak, és Vahka várába záratta az asszonyt, ahol később meg is halt. II. Levon ismét megházasodott, Lusignan Sybillát a ciprusi király lányát vette el, akitől Levon Zabel nevű lánya született. Ezzel a házassággal a kilikiai örmény uralkodóház rokonságba került a ciprusi Lusignan dinasztiával. 1219-ben - 34 évi uralkodás után - Nagy Levon meghalt. A korona lányára, Zabelre szállt, és Baghrasi Ádám lett a régens. Zabel első férje Antiochiai Fülöp herceg volt, akivel a bárók nem voltak megelégedve, és börtönbe zárták, majd Sziszben megölték. Zabelt 1226-ban Hetummal, a lambroni grófok leszármazottjával házastották össze. Zabel eleinte ellenkezett, de később beletörődött a házasságba.

Létrejött tehát a következő kilikiai örmény dinasztia, amelyet a történészek Hetumidának neveznek. I. Hetum (1226-1270) méltó utóda volt Nagy Levonnak. Uralkodása alatt jelennek meg a térségben a mongolok, akikkel az örmény uralkodó szövetségesi kapcsolatokat alakított ki. Kilikia névleg az új hatalom hűbéresévé vált.

Miután a mongolok elfoglalták Bagdadot és megjelentek Szíriában, Palesztinában, Egyiptomot is a mongol hódítás fenyegette. A kilikiai örmények és a keresztések azért támogatták az új hódítókat, mert tudták, hogy nem tarthatják meg birtokaikat, ha a velük szemben ellenséges egyiptomi szultánok megörik katonai erejüket. 1259-60-ban a Hetum

vezette örmények az antiochiai keresztésekkel együtt a mongolok oldalán részt vettek Aleppó és Damaszkusz elfoglalásában. Damaszkuszba három keresztény vezér vonult be. I. Hetum örmény király, Antiochiai Boemund herceg a keresztések vezére és a mongol vezér, Kituka, aki történetesen nesztoriánus keresztény volt. Ekkor azonban a Nagykan meghalt, és a mongolok jelentős része visszatért keletre, hogy részt vegyen az örökösödési harcokban. Csak néhány ezer lovas maradt hátra Kituka parancsnoksága alatt. Az egyiptomi mameluk szultán, Kutuz támadásba lendült, Ain-Dzsallutnál legyőzte a mongolokat. Kitukát elfogták és azonnal kivégezték. Damaszkusz és Aleppó ismét a moszlimoké lett. A kilikiai örmények azonban továbbra is a mongolokban látták stratégiai szövetségüket. I. Hetum maga ment követségbe a Kánhoz, hogy megerősítse a kapcsolatokat. Visszafelé Nagy-Örményországon utazott keresztül, és elérte az itteni mongoloknál, hogy a keresztény templomokat védelemben részesítsék.

1261-ben Bajbarsz mameluk szultán, aki korábban kun származású testőrrabszolga volt, büntető hadjáratot indított Kilikia és az Antiochiai hercegség ellen. A mongolok azonban közbeléptek. Már nem voltak elég erősek, hogy Szíriát elfoglalják, de még meg tudták védeni szövetségeseiket.

1265-ben meghalt Hülegü kán. A mongolok megosztottságát kihasználva Bajbarsz ismét támadott. Először a galileai kereszties erődítményeket foglalta el, majd betört Kilikia területére és iszonyatos pusztítást végzett. Egyik várost a másik után rombolta le, Sziszben, a fővárosban lemészároltatta a lakosságot, majd negyvenezer fogollyal távozott az országból. 1268-ban Antiochiát támadta meg, amely a Kilikiával szomszédos kereszties állam fővárosa volt. A keresztiesek legnagyobb városa százhetven évig állt ellen a muszlimoknak, de ez alkalommal négy napi ostrom után elesett. Hatalmas öldöklés kezdődött, a túlélőket pedig rabláncra fűzték. A levantei partvidék legpompásabb települése jelentéktelen kisvárossá silányult, és napjainkig nem tudta visszanyerni jelentőségét.

I. Hetum lemondott fia, III. Levon (1269-1289) javára, majd kolostorba vonult, ahol 1270-ben meghalt. Nem sokkal ezután újabb mameluk betörés következett. Smbat generális, III. Levon király nagybátyja egy hegyi szorosban csapdát állított az egyiptomiaknak és legyőzte őket. Ő és háromszáz lovagja meghalt a csatában. 1285-ben III. Levon tízéves fegyverszünetet kötött a mameluk szultánnal, miután egymillió ezüst dirhemet fizetett neki, és megígérte, hogy nem épít több várat. III. Levon után II. Hetum (1289-1305) következett. 1292-ben a mamelukok megtörték a fegyverszünetet, és elfoglalták Hromklát. A katolikosz Sziszbe költözött. A király 1293-ban lemondott testvére, III. Torosz (1293-1294) javára, és visszavonult egy ferences kolostorba, de később visszavette a koronát. 1296-ban azonban Smbat, a család egy másik tagja ragadta magához a hatalmat. Ezután II. Konstantin (1298-1299), egy újabb testvér következett. 1299-től 1305-ig ismét II. Hetum volt a király. 1299-ben a mongolok és a kilikiai örmények átmeneti sikereket értek el Homsznál (Szíria) a mamelukokkal szemben, de 1303-ban Mardzs-asz-Szuffarnál (Szíria) súlyos vereséget szenvedtek a mongol és örmény csapatok.

1304-ben az iráni és közel-keleti mongolok vezére Gazan kán felvette az iszlámot, amelyet hivatalos vallássá tett a területén. A fia elrendelte, hogy minden kereszténynek fekete szalagot kell viselnie a vállán. A mongolokkal kapcsolatos helyzet tehát drasztikusan megváltozott. Szövetségesből ellenséggé lettek. Közben a mamelukok a kereszties államokat is felszámolták Szíriában és Palesztinában. 1291-ben elesett Akko a keresztiesek fővárosa. 1301-ben Arvadból is távoztak a lovagok és így az egész levantei partvidék az egyiptomiak uralma alá került. Az egyetlen, földrajzi közelségben elérhető szövetség a Ciprusi királyság maradt.

A kilikiai örmények egyre kilátástalanabb helyzetbe kerültek, ezért mind gyakrabban próbáltak segítséget kérni az európai uralkodóktól és a pápától. Cserébe felmerült az Örmény Apostoli Egyház és a Római Katolikus Egyház egyesülésének a lehetősége.

II. Hetumot IV. Levon (1305-1308) követte, aki az unokaöccse volt. 1308-ban II. Hetum és

utóda IV. Levon Anavarzánál találkozott a mongol Bilarghu emírrrel, aki kíséretükkel együtt lemészároltatta őket. I. Oshin (1308-1320) kiűzte a mongolokat Kilikiából, majd segítséget próbált szerezni V. Fülöp francia királytól. 1320-ban I. Oshint megmérgezték és V. Levon (1320-1341), Oshin fia lett a király. Erőszakkal megházasították a régens Korikoszi Oshin lányával, Alicé-szal. 19 éves korában V. Levon király Alice-t és apját meggyilkoltatta. 1333-ban feleségül vette Aragóniai Constance Eleonórárt, II. Henrik ciprusi király özvegyét. 1337-ben a mamelukok elfoglalták Ajaszt, a legfontosabb örmény kikötőt. 1341-ben V. Levont, mivel a Sziszi citadellában tehetetlenül várta a nyugati segítséget, a felbőszült bárók megölték.

A következő évben a főurak felajánlották a koronát Lusignan Jánosnak, aki maga helyett testvérét, Guy-t ajánlotta. Guy de Lusignan (1342-1344) fia volt II. Hetum testvérének, Zabelnek és ciprusi Amalricnak. Az új király egyházi unióra törekedett a pápával. Öccsét, Bemont küldte a katolikus egyházfőhöz segítségért, de a bárók ellenezték a tárgyalásokat. Végül Guy-t, Bemont és a testőreiket is megölték.

Ezután a Neghri Balduin marsall fiát választották királlyá III. Konstantin (1344-1363) néven. Ő a régens lányát, Máriát vette feleségül. III. Konstantin természetes halállal halt meg. Utána IV. Konstantin (1363-1373) következett, és feleségül vette az elhunyt király özvegyét. Az ő uralma alatt aratták az utolsó győzelmet a mamelukok felett. 1365-ben a ciprusi flotta örmény segítséggel elfoglalta az egyiptomi Alexandriát. 1372-ben Mária királyné is sürgette a pápát, XI. Gergelyt, hogy küldjön katonai segítséget.

1373-ban IV. Konstantint meggyilkolták és a bárók Levont, Lusignan János és Soldane fiát hívták meg királynak. Soldane VII. György grúz király leánya, aki lehet, hogy nem a felesége, csak a szeretője volt a ciprusi királynak, és így gyermekük Cipruson nem volt legitim. 1374-ben, Sziszben VI. Levont (1373-1393) és feleségét Soissons-i Margaretet megkoronázták örmény és latin szertartás szerint. Kiderült, hogy a kincstár üres, és így zsoldos katonákat sem tudtak felfogadni. Közben a mamelukok ismét támadtak. Az egyiptomi szultánok úgy vélték, hogy miután a kereszteseket kiűzték Palesztinából és Szíriából, fel kell számolniuk a Kilikiai örmény királyságot is, nehogy bázisa legyen egy esetleges újabb, Európából kiinduló keresztes hadjáratnak. 1374-ben már csak kis területek voltak örmény kézen Szisz és Anavarza környékén. 1375 januárjában a mamelukok ostrom alá vették a fővárost. Február 24-én a király és kísérete elmenekült a romba dőlt Sziszből. Április 13-án VI. Levont, feleségét és két ikerlányát elfogták az egyiptomiak. Júliusban fogolyként Kairóba vitték a családot, de nem zárták börtönbe, csak megfigyelés alatt tartották őket a városban. Felesége és gyermekei 1376-ban Kairóban haltak meg. 1382-ben Levon váltságdíj ellenében kiszabadult, amit rokona, Kasztília királya fizetett ki. 1386-ban mint követ szolgálta II. Richárd angol királyt. Angliában, Kasztíliában, Rómában és végül Franciaországban igyekezett elérni, hogy segítséget szerezzen országának, de eredménytelenül. 1393. november 22-én halt meg Párizsban, a Szent Denisben - a francia királyi család bazilikájában - van eltemetve. Az örmény királyi cím ezután a ciprusi királyi dinasztiára, a Lusignanokra szállt, majd a szigetet megszállták a velenceiek, és ők tartották igényt Kilikiára. Végül az örmény királyi címet a Savoyaiak használták.

(Folytatjuk)

Kátai Mihály Munkácsy-díjas festőművész Képek-ékszerképek

c. kiállításának 2004. május 25-én elhangzott megnyitó beszéde

Hölgyeim és Uraim!

Tudatom a megjelentekkel: Kátai Mihály festő- és iparművész, író, történész, mitológus rendkívüli kiállításának megnyitására veszünk részt. Rendkívüli ez a kiállítás, mert hosszú évek után áll ki a nagyközönség elé teljes fegyverzetben. Egyszerre képviseli a